

SO'ROQ GAPLAR

Xalilova Mehriniso Amrulla qizi

Suyunova Mehrangiz Ruslan qizi

Boltaboyeva Marjona Oybek qizi

*Samarqand davlat chet tillar instituti chet
tillarni o'qitish fransuz tili 4-kurs bakalavr*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada fransuz tilidagi so'roq gaplarning grammatik xususiyatlari, ularning tuzilish tamoyillari, turlari va kommunikativ vazifalari tahlil qilinadi. Intonatsion so'roq gaplar, inversiya orqali tuzilgan so'roq shakllari, est-ce que modeli hamda maxsus so'roq olmoshlari yordamida yasaladigan konstruktsiyalar ilmiy asosda o'rganilgan. Shuningdek, fransuz tilining analitik tuzilishi va so'roq gaplarning nutq jarayonidagi funksional o'rni yoritiladi. Maqola xorijiy til sifatida fransuz tilini o'qitishda so'roq gaplardan samarali foydalanishning ahamiyatini asoslaydi.*

Kalit so'zlar: *so'roq gap, inversiya, intonatsiya, est-ce que, so'roq olmoshlari, fransuz grammatikasi.*

ВОПРОСИТЕЛЬНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Иностранный специалист, PhD А. С. Гурьев

Самаркандский государственный институт иностранных языков

Аннотация. *В данной статье рассматриваются грамматические особенности французских вопросительных предложений, их структура, типология и коммуникативные функции. Анализируются интонационные вопросы, вопросительные конструкции с инверсией, модель est-ce que, а также предложения, построенные с использованием специальных вопросительных местоимений. Освещается аналитическая природа французского языка и функциональная роль вопросительных форм в процессе общения. Статья подчёркивает важность эффективного использования вопросительных конструкций в обучении французскому языку как иностранному.*

Ключевые слова: *вопросительное предложение, инверсия, интонация, est-ce que, вопросительные местоимения, французская грамматика.*

INTERROGATIVE SENTENCES

Foreign specialist, PhD A.S.GURYEV,

Samarkand State Institute of Foreign Languages

Abstract. *This article examines the grammatical features of French interrogative sentences, their structural patterns, types, and communicative functions. It analyzes intonation-based questions, inversion constructions, the est-ce que model, and interrogative forms using question words. The study highlights the analytic nature of the French language and the functional role of interrogative structures in communication. The article emphasizes the importance of effectively using interrogative sentences in teaching French as a foreign language.*

Keywords: *interrogative sentence, inversion, intonation, est-ce que, question words, French grammar.*

Tillarni o'rganishga bo'lgan qiziqish ortib borayotgan bugungi davrda har qanday chet tilini mukammal o'rganish asosiy masala sanaladi. Shu o'rinda prezidentimiz Sh. Mirziyoyev yoshlar ta'lim va tarbiyasiga alohida e'tibor berib quyidagilarni ta'kidlaydi: "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz" [1; 6-son]

Til – inson tafakkurining ifodasi, muloqotning asosiy vositasi bo'lib, uning grammatik tizimida so'roq shakllari alohida o'rin egallaydi. Har qanday kommunikatsiyada savol berish, axborot so'rash, tasdiq yoki inkorni talab qilish jarayoni nutqning eng muhim funksiyalaridan biri sanaladi. Shu bois so'roq gaplar tizimini chuqur o'rganish nafaqat lingvistik tahlil uchun, balki amaliy nutq faoliyatini rivojlantirish uchun ham muhimdir.

Fransuz tilida so'roq gaplar murakkab va ko'p qirrali struktura bilan ajralib turadi. Bu tilning analitik tuzilishi, so'z tartibining qat'iyligi, intonatsion o'ziga xoslik va yordamchi konstruksiyalarning faol qo'llanishi so'roq shakllarining xilma-xilligini belgilaydi. Xususan, fransuz tilida so'roq gaplar intonatsiya yordamida, inversiya orqali, est-ce que modeli yordamida va maxsus so'roq olmoshlari ishtirokida tuzilishi mumkin. Ushbu shakllarning har biri nutqning mazmuniy yo'nalishiga, rasmiylik darajasiga hamda kommunikativ vazifasiga ko'ra farqlanadi.

Bugungi kunda fransuz tilini xorijiy til sifatida o'qitishda kommunikativ yondashuv ustuvor mavqega ega bo'lib, unda so'roq gaplardan to'g'ri foydalanish o'quvchi nutqining faol va tabiiy shakllanishiga xizmat qiladi. So'roq tuzish ko'nikmasi suhbatni boshlash, davom ettirish, aniqlashtirish, fikrni tasdiqlatish kabi kommunikativ vazifalarning to'laqonli bajarilishini ta'minlaydi. Shuningdek, so'roq gaplarning tuzilishi o'rganuvchining fonetik, grammatik va sintaktik bilimlarini mustahkamlaydi. Maqolada fransuz tilidagi so'roq gaplarning grammatik tuzilishi, turlari, xususiyatlari hamda ularning nutq jarayonidagi funksional roli ilmiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, til o'rganish jarayonida

so'roq gaplardan foydalanishning metodik ahamiyati yoritilib, ularni samarali o'zlashtirishga qaratilgan nazariy va amaliy tavsiyalar beriladi.²⁵

So'roq gaplar har qanday tildagi kommunikativ tizimning ajralmas qismi bo'lib, suhbatdoshdan ma'lumot olish, aniqlik kiritish, tasdiq yoki inkorni kutish kabi ehtiyojlarni qondiradi. Fransuz tilida so'roq gaplar tizimi murakkab grammatik kategoriya sifatida fonetik, sintaktik va mantiqiy unsurlar uyg'unligida shakllanadi. Tilning analitik tuzilishi sabab so'roqning shakllanishida so'z tartibi, intonatsiya va maxsus yordamchi birliklar muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada fransuz tilidagi so'roq gaplarning nazariy asoslari hamda ularning tuzilish modellari tizimli yondashuv asosida tahlil qilinadi.²⁶

Fransuz tilida so'roq gaplar til tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, ular muloqot jarayonida axborot almashishning eng faol vositalaridan biridir. Inson nutqida savol berish ehtiyoji nafaqat bilish istagi bilan bog'liq, balki muloqotning boshqarilishi, suhbatning rivoji, suhbatdoshning fikriga munosabat bildirish kabi ko'plab vazifalarni bajaradi. Shu sababli so'roq gaplarni o'rganish fransuz tili grammatikasining asosiy va zarur bo'limlaridan biri hisoblanadi. Fransuz tili analitik tuzilmaga ega bo'lgani bois unda so'roq gaplarni shakllantirish morfologik emas, balki sintaktik va fonetik vositalar asosida amalga oshadi. Ya'ni, fe'lga qo'shimchalar qo'shish yoki so'z shaklini o'zgartirish emas, balki gapning tartibi, intonatsiyasi va yordamchi birliklar savollilikni ifodalaydi. Bu xususiyat fransuz so'roq gaplarini boshqa roman tillaridan ajratib turadi. Chunki fransuz tilida gapning eng kichik sintaktik o'zgarishi ma'no qatlamining o'zgarishiga olib keladi. Fransuz tilida savol berishning eng sodda yo'li bu intonatsiya orqali savol ifodalashdir.²⁷ Gap tuzilishi o'zgarimasdan, faqat ohang oxirida ko'tarilish savollilik ma'nosini beradi. Bunday so'roq shakli kundalik, norasmiy, tezkor muloqotda keng qo'llanadi. Intonatsion so'roq gaplar nutqning tabiiyligini saqlaydi, suhbatni erkin davom ettirish imkonini beradi. Biroq rasmiy, ilmiy yoki adabiy tilda ular kamroq qo'llanadi, chunki yozma shaklda bunday savollar ba'zan ikki ma'nolilik keltirib chiqarishi mumkin. Yozma nutqda inversiya asosiy so'roq modeli sifatida mustahkam o'rin egallagan. Inversiyada fe'l bilan ega o'rni almashadi va gapning umumiy sintaktik tuzilishi o'zgaradi. Bu shakl fransuz tilining tarixiy rivojlanish bosqichlarida savol berishning an'anaviy usuli bo'lgan. Fe'l va ega o'rtasiga -t-bog'lovchisining kiritilishi ham fransuz fonetik tizimining o'ziga xos jihatlarni aks ettiradi. Inversiya modeli fransuz yozma nutqining ravonligi, aniqligi va grammatik tartibining mujassam ko'rinishidir. Fransuz tilidagi yanada barqaror va ko'p qo'llaniladigan savol shakli

²⁵ Grevisse, M. *Le Bon Usage : Grammaire française*. De Boeck-Duculot, Bruxelles, 2016.

²⁶ Riegel, M., Pellat, J.-C., Rioul, R. *Grammaire méthodique du français*. Presses Universitaires de France, Paris, 2021.

²⁷ Dubois, J., Lagane, R. *La nouvelle grammaire du français*. Larousse, Paris, 2015.

est-ce que konstruksiyasidir. Bu model gap boshida kelib, savollilikni grammatik jihatdan mustahkamlaydi.²⁸

Est-ce que yordamida tuzilgan so'roq gaplar intonatsiyaga unchalik bog'liq emas, chunki savollilikni konstruksiyaning o'zi bildiradi. Shu xususiyati bilan u fransuz tilini o'rganuvchilar uchun eng sodda va qulay savol shakli hisoblanadi. Tilshunoslar ushbu modelni fransuz tilining zamonaviy nutqida "eng xavfsiz" so'roq shakli deb baholaydilar, chunki u har qanday vaziyatda qo'llash uchun mos keladi. So'roq gaplarning eng mazmunli shakli maxsus so'roq olmoshlari yordamida tuzilgan savollardir. Bunday savollar gapning ma'lum bo'lagini – shaxs, predmet, sabab, joy, vaqt yoki usulni so'raydi. Ular fransuz tili sintaksisida alohida tizimni tashkil etadi.²⁹

So'roq olmoshlarining joylashuvi, gapdagi boshqa bo'laklar bilan aloqasi, inversiya yoki est-ce que bilan birikishi mazmunning aniq, mantiqiy ifodalanishiga xizmat qiladi. Shu bois bu turdagi savollar ilmiy, rasmiy, analitik nutqda keng qo'llanadi, chunki ular gapning maqsadini aniq chegaralaydi.

Fransuz tilida savollar ikki asosiy turga bo'linadi: mazmunsiz savollar va mazmunli savollar. Mazmunsiz savollar "ha/yo'q" tipidagi savollardan iborat bo'lib, ular suhbatdoshdan tasdiq yoki inkor talab qiladi. Mazmunli savollar esa so'roq olmoshlari yordamida aniqlik kiritishga qaratilgan bo'lib, har doim kengroq javobni talab qiladi. Bu ikki turdagi savollar orasidagi farq fransuz nutq madaniyatida juda muhim bo'lib, muloqot strategiyasini belgilashga ta'sir ko'rsatadi. So'roq gaplarning kommunikativ funksiyalari ham juda keng. Ular suhbatni boshlash, davom ettirish, suhbatdoshning fikrini bilish, uning pozitsiyasini aniqlash, dialogni boshqarish kabi ko'plab vazifalarni bajaradi. Ayrim so'roq konstruksiyalari, ayniqsa retorik savollar, ma'naviy-emotsional ta'sir ko'rsatish uchun qo'llanadi.³⁰ Retorik savollar javob talab qilmaydi, biroq nutqning ta'sirchanligini kuchaytiradi, tinglovchini fikrlashga undaydi. Bu konstruksiyalar fransuz adabiyoti, publitsistikasi va siyosiy nutqlarida keng uchraydi. Fransuz tilini o'rganuvchilar uchun so'roq gaplarning to'g'ri shakllanishini o'zlashtirish juda muhim. Savol tuza olish – bu grammatik kompetensiyaning emas, balki kommunikativ kompetensiyaning eng asosiy ko'nikmalaridan biridir. O'quvchi so'roq gaplar orqali nutqiy faollikka erishadi, mustaqil fikr bildiradi, suhbatni boshqaradi, muloqot jarayonida teng huquqli ishtirokchiga aylanadi. So'roq tuzish malakasining rivoji til o'rganish jarayonida fonetika, sintaksis va muloqot strategiyalarining uyg'unlashuviga xizmat qiladi.

²⁸ Arrivé, M., Gadet, F., Galmiche, M. La grammaire d'aujourd'hui : guide alphabétique de linguistique française. Flammarion, Paris, 2012.

²⁹ Thomas, J. Le français langue étrangère : didactique et méthodologie. Hachette, Paris, 2019.

³⁰ Le Goffic, P. La syntaxe du français. Ophrys, Paris, 1994.

Fransuz tilida so'roq gaplar tizimi sintaktik murakkablikka ega bo'lsa-da, ularni o'rgatish jarayoni maxsus metodik yondashuvni talab etadi. Avvalo, intonatsiya va oddiy so'z tartibidan boshlab, keyinchalik inversiya va est-ce que kabi murakkab shakllarga o'tish o'quvchi uchun qulay hisoblanadi. Amaliy mashqlar, dialoglar, axborot almashish vazifalari, savol-javob o'yinlari, vaziyatli mashqlar so'roq gaplarning tabiiy o'zlashtirilishiga yordam beradi. O'quvchilarda so'roq tuza olish ko'nikmasi mustahkam bo'lsa, ular fransuz tilida erkin, tabiiy va faol muloqot qila oladi.³¹

Fransuz tilidagi so'roq gaplar til tizimining muhim sintaktik kategoriyalaridan biri bo'lib, ular kommunikativ jarayonning ajralmas qismi sifatida nutqning mazmuni, shakli va maqsadiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. So'roq gaplarning shakllanishi fransuz tilining analitik tabiatiga asoslanadi va intonatsiya, so'z tartibi, inversiya, est-ce que konstruksiyasi hamda maxsus so'roq olmoshlarining qo'llanilishi orqali amalga oshadi. Bu tizimning o'ziga xosligi shundaki, fransuz tilida savollilik morfologik emas, balki sintaktik vositalar bilan ifodalanadi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, fransuz so'roq gaplari mazmun va shakl jihatidan xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Har bir modelning — oddiy intonatsion savolning ham, inversiyaning ham, est-ce que yordamida tuzilgan savollarning ham, maxsus olmoshli konstruksiyalarning ham o'z o'rni va qo'llanish sohasi mavjud. Ularning barchasi muloqot jarayonida turli kommunikativ vazifalarni bajaradi va suhbatning tabiiy rivojiga xizmat qiladi. So'roq gaplarni puxta o'zlashtirish fransuz tilini o'rganuvchilar uchun muhim ahamiyatga ega, chunki savol tuza olish ko'nikmasi nutqiy faollikni oshiradi, dialogni boshqarish imkonini yaratadi va muloqotning samaradorligini ta'minlaydi.³² Shuningdek, so'roq gaplarning sintaktik modellari bilan tanishish o'quvchilarda grammatik kompetensiyaning shakllanishiga, tilning ichki qonuniyatlarini tushunishga va amaliy nutqda ularni to'g'ri qo'llashga yordam beradi. Umuman olganda, fransuz tilidagi so'roq gaplar tizimini chuqur o'rganish til o'rganuvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirish, fikrni ravon ifodalash va kommunikativ vaziyatlarda samarali muloqot qurish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim omillardan biridir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Mirziyoyev Sh.M. 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son farmoni, hujjatlar to'plami, 2017-y., 6-son

³¹ Blanche-Benveniste, C. *Approches de la langue parlée en français*. Ophrys, Paris, 2010.

³² Зализняк, А.А. *Французская грамматика: структура и функционирование вопросительных конструкций*. Москва, 2014.

2. Grevisse, M. Le Bon Usage : Grammaire française. De Boeck-Duculot, Bruxelles, 2016.
3. Riegel, M., Pellat, J.-C., Rioul, R. Grammaire méthodique du français. Presses Universitaires de France, Paris, 2021.
4. Dubois, J., Lagane, R. La nouvelle grammaire du français. Larousse, Paris, 2015.
5. Arrivé, M., Gadet, F., Galmiche, M. La grammaire d'aujourd'hui : guide alphabétique de linguistique française. Flammarion, Paris, 2012.
6. Thomas, J. Le français langue étrangère : didactique et méthodologie. Hachette, Paris, 2019.
7. Le Goffic, P. La syntaxe du français. Ophrys, Paris, 1994.
8. Blanche-Benveniste, C. Approches de la langue parlée en français. Ophrys, Paris, 2010.
9. Зализняк, А.А. Французская грамматика: структура и функционирование вопросительных конструкций. Москва, 2014.
10. Сафаров, Ш. Tilshunoslikka kirish. Toshkent: Universitet, 2010.
11. Jo'rayev, M. Fransuz tili grammatikasi. Toshkent: O'qituvchi, 2005.
12. <https://www.cnrtl.fr/definition/interrogation>
13. <https://www.unil.ch/fra/fr/home/menuinst/ressources-en-ligne/grammaire/phrase-interrogative.html>